

PROTECȚIA DREPTURILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI LA NIVEL EUROPEAN

Teodor CĂRNAȚ,

doctor habilitat, conferențiar universitar

Mariana PAVLENCU,

doctorand, magistrul în drept,

La nivel global, mai mult de un miliard de persoane cu handicap luptă pentru a accede la educație, la muncă, pentru dreptul de a trăi în comunitate în loc de a fi închis în instituții, să-și exprime sexualitatea, să aibă copii și să participe la viața politică și socială a comunității. Persoanele cu dizabilități fizice și mintale se confruntă adesea cu violență și discriminare, dar cu toate acestea, continuă să rămână membri ai comunităților din care fac parte.

Cuvinte-cheie: persoane cu handicap; dreptul de a trăi; dizabilități fizice și mintale; violență; discriminare.

* * *

Globally, more than one billion of individuals with disabilities struggle for access to education and employment, for the right to live in the community instead of being locked up in institutions, to express their sexuality and have children and to participate in political and social life. Individuals with physical and mental disabilities often face increased violence and discrimination, yet they continue to remain invisible in their communities.

Keywords: handicapped person; right to live; physical and mental disabilities; violence; discrimination.

Protecția drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități la nivel european se asigură prin prestația a două organisme: Uniunea Europeană și Consiliul Europei. Activitatea acestora este strâns legată și se condiționează reciproc, întrucât cele 27 de state membre ale Uniunii Europene sunt și membre ale Consiliului Europei și, totodată, UE a aderat la CEDO, care în prezent este cel mai important instrument de protecție a drepturilor omului.

Având în vedere circumstanțele sus- indicate, dar și faptul că la 02.07.2014, RM a ratificat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană [1], ceea ce creează perspective reale de integrare a RM în UE, în continuare ne vom referi la aportul ambelor organisme în garantarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și la măsurile pe care le adoptă pentru prevenirea, constatarea și eliminarea discriminării acestei categorii de persoane.

Uniunea Europeană. La sfârșitul celui de al II-lea Război Mondial, Europa era distrusă în urma teribilei conflagrații mondiale. În aceste condiții, statele europene erau hotărâte să-și consolideze economia zdruncinată, să-și redobândească influența și, mai presus de toate, să se asigure că o astfel de tragedie nu se va mai repeta vreodată [2, p. 28].

Uniunea Europeană de astăzi a evoluat din cele trei Comunități Europene care au stat la baza creării acestui mecanism complex, și anume: Comunitatea Europeană a Cărbunului și Oțelului, Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Comunitatea Economică Europeană, care inițial nu avea ca obiectiv protecția și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale, dar o dezvoltare armonioasă a activităților economice, o creștere durabilă și echilibrată, o creștere accelerată a nivelului de trai și relații strânse între statele care le reunesc [3, p.32].

La 19 iunie 1983, șefii de state și de guverne reuniți în cadrul Consiliului European la Stuttgart au semnat o declarație solemnă privind Uniunea Europeană [4, p.38], care în preambul a indicat că părțile contrac-

tante s-au declarat decise „să promoveze împreună democrația, bazându-se pe drepturile fundamentale recunoscute în constituțiile și legile statelor membre, în Convenția Europeană și în Carta Socială Europeană” [5, p. 122].

În continuare, progresul în materia unificării instituționale a dus la adoptarea Tratatului de la Maastricht, prin care a luat naștere Uniunea Europeană. Tratatul confirmă vechile instituții comunitare, completează competențele și dezvoltă raporturile dintre acestea, în sensul democratizării și strângerii legăturilor dintre ele.

Tratatul de la Maastricht a reafirmat în preambulul său atașamentul țărilor membre la principiul libertății, democrației și respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Extinderea numărului de state membre și problemele instituționale existente la nivelul Comunităților Europene a determinat necesitatea unor schimbări profunde ale procesului decizional la nivelul Uniunii Europene, fapt care s-a realizat în cadrul a două tratate: Tratatul de la Amsterdam și cel de la Nisa [6, p. 313].

Încununarea edificării unei entități viabile care să corespundă nu doar propriilor scopuri și obiective, dar și celor ale statelor membre ale Uniunii Europene s-a soldat cu semnarea la 13 decembrie 2007 a Tratatului de la Lisabona, care însemna un nou nivel de modernizare a Uniunii Europene, care este constituită din două părți: Tratatul privind Uniunea Europeană și Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

În art.2 al Tratatului privind Uniunea Europeană se stabilește că „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și de respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor ce aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați” [7, p.9].

Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene completează prevederile *supra* indicând că „în definiția și punerea în aplicare a politicilor și acțiunilor sale, Uniunea caută să combată orice discriminare pe motive de sex, rasă sau origine etnică, religie sau convingeri, **handicap**, vârstă sau orientare sexuală” [8].

Drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor cu dizabilități la nivelul UE au primit consacrare prin ansamblul instrumentelor elaborate și aprobate înregistrând o evoluție considerabilă, ajungând să reglementeze domenii precum pensiile, gravitatea și regimurile juridice de securitate socială, cu toate acestea până în 2000 legile privind asigurarea egalității în UE se aplicau numai în contextul ocupării forței de muncă și al securității sociale și reglementau numai criteriul sex.

Pe parcursul anilor '90, intense activități de lobby au fost desfășurate de unele grupuri pentru apărarea intereselor publice care militau pentru extinderea interdicției privind discriminarea la nivelul dreptului UE pentru a reglementa și alte aspecte, cum ar fi rasa sau originea etnică, orientarea sexuală, credința religioasă, vârsta și handicapul. Teama față de reizbucnirea naționalismului extremist în rândul anumitor state membre a generat suficientă voință politică care a condus la modificarea Tratatului de instituire a Comunității Europene, atribuind Comunității competența de a legifera în aceste domenii [9, p.12].

La nivelul UE, majoritatea reglementărilor în domeniul ce ține de protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului au luat forma directivelor care pot fi clasificate în patru mari categorii: referitoare la egalitatea dintre sexe, la egalitatea pe motiv de naționalitate, la interzicerea discriminării pe motiv de rasă și pe baza celorlalte motive, inclusiv cel de dizabilitate.

Multe dintre aceste directive au venit ca răspuns afirmativ la inovațiile jurisprudențiale ale CEJ. În alte cazuri adoptarea acestor directive a permis Curții să interpreteze unele dispoziții, fie prin restrângere și declararea acestora ca excepție, fie prin extinderea aplicării lor [10, p.9].

Un punct de schimbare în atitudine l-a reprezentat adoptarea în anul 2000 a *Directivei de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă*. Adoptarea Directivei 78/CE a avut un impact enorm, așa cum însăși directiva ca manifestare de voință este obligatorie pentru statele vizate și domeniile la care se referă doar că acestea aleg singure normele interne în care să le încorporeze și mijloacele de realizare [11, p.35].

Cu părere de rău, această directivă acoperă doar domeniul ce ține de accesul la muncă și are în vedere: condițiile de acces la activități salariale sau nesalariale, inclusiv în materie de promovare; formarea profesională; condițiile de încadrare în muncă și ocupare a forței de muncă (inclusiv condițiile de remunerare și de concediere); afilierea la și angajarea într-o organizație a lucrătorilor sau a patronatului sau orice altă organizație profesională.

Directiva 2000/78/CE vizează atât combaterea discriminării directe (tratament diferențiat bazat pe o caracteristică specifică), cât și a discriminării indirecte (dispoziție, criteriu sau practică aparent neutră, dar care poate avea un efect defavorabil pentru o persoană sau mai multe, sau care poate incita la discriminare). Hărțuirea, care creează un mediu ostil, este considerată o formă de discriminare. În scopul garantării principiului egalității de tratament pentru persoanele cu handicap, sunt prevăzute amenajări corespunzătoare, acesta fiind limitat la cazurile care nu implică dificultăți nejustificate. Totuși Directiva 2000/78/CE prevede și excepții de la regula respectivă privind discriminarea persoanelor cu dizabilități stabilind că în anumite cazuri, tratamentul diferențiat poate fi legitim, dacă natura postului sau condițiile de exercitare a unei activități profesionale îl justifică. Asemenea tratamente diferențiate sunt permise dacă sunt justificate în mod obiectiv, sunt adecvate și necesare pentru realizarea obiectivelor legitime pe piața muncii (asigurarea protecției tinerilor sau a lucrătorilor în vârstă, stabilirea cerinței pe baza duratei experienței profesionale etc.).

Directiva 2000/78/CE face parte dintr-un întreg arsenal de acțiuni de combatere a discriminării care a continuat cu adoptarea la 27 noiembrie 2000 a deciziei Consiliului European privind aprobarea Programului comunitar de luptă împotriva discriminării (2001-2006).

Obiectivul acestui program a fost de a încuraja măsuri concrete în lupta împotriva discriminării și să completeze activitățile, inclusiv cele legislative ale Uniunii Europene dar și ale statelor membre. O persoană sau un grup pot fi discriminate, dacă sunt tratate mai puțin favorabil din cauza elementelor enumerate în tratat (rasă, religie, handicap, vârstă, orientare sexuală etc.) sau în cazul în care aplicarea unei dispoziții aparent neutră este de natură să dezavantajeze acea persoană sau grup pentru aceleași motive [12].

Regretabil, dizabilitatea la nivelul UE rămâne un criteriu protejat doar în ce privește accesul la muncă cu toate derivatele caracteristice: angajarea în câmpul muncii, instruirea profesională, prestații salariale, concedii, regim de lucru și de odihnă, condiții de muncă etc. Prin urmare, se impune necesitatea adoptării unor directive care să acopere și celelalte domenii cum ar fi: educație și bunuri și servicii publice [9, p.15].

Un alt pas important în protecția drepturilor fundamentale și eliminarea discriminării a reprezentat-o adoptarea în 2000 a *Cartei drepturilor fundamentale a UE*, care cuprindea o listă a drepturilor omului inspirată de drepturile prevăzute de constituțiile statelor membre, de CEDO și de tratatele universale de drepturile omului.

Inițial, această Cartă avea doar un caracter declarativ, ceea ce înseamnă că nu era obligatorie din punct de vedere legal, deși Comisia Europeană (principalul organism abilitat să propună noi acte legislative ale UE) a afirmat că propunerile sale vor fi conforme.

În momentul în care Tratatul de la Lisabona a intrat în vigoare, în 2009, acesta a modificat statutul Cartei pentru a o transforma într-un document obligatoriu din punct de vedere legal. Ca urmare, instituțiile UE

au obligația de a o respecta. Statele membre sunt de asemenea obligate să respecte Carta, însă numai dacă aplică dreptul UE [9, p.16].

Importanța acestei Carte pentru UE este cu adevărat impresionantă în condițiile în care aceasta, pe de o parte, a propus o listă de drepturi destul de mare chiar mai mare decât cea propusă de CEDO proclamând egalitatea în drepturi prin prevederile art.20 „Toate persoanele sunt egale în fața legii”. Persoanele cu dizabilități au primit protecție împotriva discriminării prin prevederile art. 21 care stabilește că „Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba, religia sau convingerile, opiniile politice sau de orice altă natură, apartenența la o minoritate națională, averea, nașterea, **un handicap**, vârsta sau orientarea sexuală”. În cazul în care persoana cu dizabilități va fi prejudiciată în drepturile sale, Carta prevede dreptul la un proces echitabil în fața unor instanțe legal constituite și dreptul de a formula petiții adresate Parlamentului European [13].

Consiliul European. Importanța acestei organizații în protecția și promovarea drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități este enormă și o considerăm mult peste cea a UE. Ca și în cazul Uniunii Europene, Consiliul European a fost fondat la finele celui de-al Doilea Război Mondial [14, p.19] constituind o reuniune de state europene democratice cu scopul de a asigura promovarea drepturilor și libertăților fundamentale la nivel european și se bazează pe faptul aderării statelor europene la valorile democratice [15, p. 65].

La 13 iulie 1995, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline ale Consiliului European, prin semnarea Statutului acestei organizații. În calitate de membru al Consiliului European statul nostru participă la lucrările Adunării Parlamentare și ale Comitetului de Miniștri, are o delegație permanentă la CEDO, ia parte la diverse seminare, conferințe, expertize și întruniri organizate în cadrul Consiliului European sau de comitetele specializate ale acestora. Pe teritoriul statului nostru au fost instituite și desfășurate o mare varietate de programe destinate protecției drepturilor omului [16, p.50].

Unul dintre obiectivele de bază ale Consiliului European este de a asigura promovarea respectării și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la nivelul statelor membre [17, p.27]. Activitatea la nivelul Consiliului European se realizează cu precădere prin aportul celor două organe principale: **Comitetul de miniștri și Adunarea Parlamentară.** Printre principalele realizări ale Consiliului de Miniștri în domeniul protecției drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități și prevenirea discriminării vom menționa:

Acordul interimar european privind regimurile de securitate socială referitoare la bătrânețe, invaliditate și urmași (STE nr.12). Acest acord a intrat în vigoare la 01.07.1954 și are în vedere regimurile de securitate socială referitoare inclusiv la invalizi stabilind că aceștia se pot prevala de actele norma-

tive ale oricărui stat membru al Consiliului European în aceleași condiții ca și propriii cetățeni cu condiția îndeplinirii unor anumite condiții de rezidență.

Acordul dintre statele membre ale Consiliului European privind atribuirea pentru mutilații de război militari și civili a unui carnet internațional de bonuri pentru repararea protezelor și a aparatelor ortopedice (STE nr.40) din 27.12.1963 – acest acord pune la dispoziția oricărei persoane cu dizabilități ca urmare a mutilărilor de război aflat în jurisdicția unuia dintre statele membre ale Consiliului a unui carnet internațional de bonuri privind repararea protezelor [18].

La 09 aprilie 1992, Comitetul de Miniștri al Consiliului European, ținând cont de Rezoluția Adunării Parlamentare (84)3 cu privire la o politică coerentă în materie de readaptare a persoanelor handicapate, de Declarația finală a Conferinței *ad-hoc* a Miniștrilor responsabili de politicile în favoarea persoanelor cu handicap (Paris, 7-8 noiembrie 1991), la 09 aprilie 1992 a adoptat Recomandarea nr.R(92)6 cu privire la o politică coerentă pentru persoanele handicapate [19, p.7], prin care obligă statele membre să adopte o politică coerentă în favoarea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții sociale.

Convenția Europeană de asistență socială și medicală – a fost propusă spre semnare statelor membre ale Consiliului la 11.12.1953. Acest instrument obligă statele să acorde resortisanților altor state membre ce se află pe teritoriul lor aceeași asistență medicală și socială pe care o acordă propriilor cetățeni fără deosebire. Chiar dacă acest instrument nu prevede direct aceste reguli, se aplică și în raport cu persoanele cu dizabilități [20].

Convenția Europeană de securitate socială. Acest instrument a intrat în vigoare pentru statele membre ale Consiliului European la 1977 și cuprinde reglementări cu privire la asigurarea socială aplicabilă statelor membre având la origine egalitatea de tratamente și uniformizarea prestațiilor pentru toți respondenții. Art.2 expres indică că dispozițiile acestui instrument se vor aplica și persoanelor cu dizabilități cu condiția ca să fie cetățeni ai unui stat parte [21].

Codul european de securitate socială – în vigoare de la 17 martie 1968, vine să stimuleze dezvoltarea securității sociale în statele membre stabilind minimumul de protecție socială pe care părțile sunt obligate să-l garanteze în toate situațiile de asigurare socială, inclusiv pentru cazurile de invaliditate. Stabilind că statele părți garantează acordarea indemnizațiilor de invaliditate conform normelor interne și prevederilor din prezentul instrument. Valoarea plăților periodice în curs, acordate pentru bătrânețe, pentru accidente de muncă și boli profesionale (cu excepția celor de incapacitate de muncă), invaliditate și deces susținătorului de familie, trebuie să-i fie revizuită în urma unor modificări substanțiale ale nivelului general al veniturilor rezultate din modificări substanțiale ale costului vieții [22].

La 6 noiembrie 1990 a fost deschis spre semnare Codul european de securitate socială (revizuit), care a revizuit codul vechi, stabilind un minim de protecție

pentru categoriile ce beneficiază de protecție socială, inclusiv persoane cu dizabilități [23].

Carta socială europeană – în vigoare de la 26.02.1965 garantează 19 drepturi sociale și economice fundamentale și conține și un mecanism de control în vederea respectării acestor drepturi bazate pe rapoartele întocmite de statele membre.

La 03.05.1996 la Strasbourg a fost adoptată o nouă Carte socială europeană (revizuită) [24] care treptat a înlocuit cartă veche. Republica Moldova a ratificat acest instrument la 28.09.2001 [25] care a intrat în vigoare la 01.01.2002 obligând țara noastră să se conformeze standardelor înalte de protecție socială. Acest instrument, printre altele, reafirmă dreptul oricărei persoane cu dizabilități la autonomie, la integrare socială și la participare în viața comunității.

În vederea asigurării exercitării efective a dreptului la orientare profesională, părțile se angajează să asigure sau să promoveze, în funcție de necesități, un serviciu care va sprijini toate persoanele, inclusiv cele cu dizabilități, să rezolve problemele referitoare la alegerea unei profesii sau la avansarea profesională, ținând seama de caracteristicile individului și de legătura dintre acestea și posibilitățile pieței muncii. Acest sprijin trebuie să fie asigurat gratuit atât tinerilor, inclusiv copiilor de vârstă școlară, cât și adulților.

Totodată, înțelegând importanța asigurării unui loc de muncă pentru persoanele cu dizabilități s-a prevăzut și dreptul la formare profesională stabilind că în vederea exercitării efective a dreptului la formare profesională, părțile se angajează: să asigure sau să favorizeze, în funcție de necesități, formarea tehnică și profesională a tuturor persoanelor, inclusiv a celor handicape, în consultare cu organizațiile profesionale ale lucrătorilor și patronilor, și să acorde mijloacele care să permită accesul la învățământul tehnic superior și la învățământul universitar numai în conformitate cu criteriul aptitudinii individuale; să asigure sau să favorizeze un sistem de ucenicie și alte sisteme de formare a tinerilor la locurile de muncă.

Dar cel mai important este că acest instrument garantează dreptul la autonomie stabilind la art.15 că în vederea garantării exercitării efective de către persoanele handicape, indiferent de vârstă, de natura și de originea handicapului lor, a dreptului la autonomie, la integrare socială și la participarea în viața comunității, părțile se angajează, în special: să ia măsurile necesare pentru a furniza persoanelor handicape o orientare, o educație și o formare profesională în cadrul schemelor generale ori de câte ori este posibil sau, dacă nu este posibil, prin intermediul instituției specializate, publice sau private; să favorizeze accesul la angajare a acestor persoane, prin orice măsură susceptibilă să încurajeze patronii să angajeze și să mențină în activitate persoane handicape în mediul obișnuit de muncă și să adapteze condițiile de muncă la nevoile acestor persoane sau, atunci când din cauza handicapului acest lucru nu este posibil, prin organizarea sau crearea de locuri de muncă protejate, în funcție de gradul de invaliditate. Aceste măsuri pot justifica, dacă este cazul, recurgerea la servicii specializate și de însoțire; să favorizeze deplina lor integrare și parti-

cipare la viața socială, în special, prin măsuri, inclusiv ajutoare tehnice, care vizează depășirea dificultăților lor de comunicare și de mobilitate și care să le permită accesul la mijloacele de transport, la locuință, la activități culturale și la petrecerea timpului liber.

Aplicarea acestui instrument este asigurată prin prezentarea unui sistem de rapoarte periodice Secretarului General al Consiliului Europei cu privire la nivelul aplicării Convenției și problemele cu care părțile se confruntă la aplicarea acesteia.

În ce privește domeniile de protecție a persoanelor cu dizabilități este de menționat că acestea pot interveni absolut în toate domeniile de activitate socială după cum urmează să le enumerăm:

Dreptul la muncă. La nivelul Uniunii Europene protecția persoanelor cu dizabilități s-a instituit pentru asigurarea funcționării adecvate a pieței unice. De aceea protecția împotriva discriminării privește în mod prioritar accesul la piața muncii și doar treptat prin adoptarea Directivei privind egalitatea de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică în 2000 [26], acest drept a fost extins și la domeniul bunurilor și serviciilor, doar că aceste prevederi nu se refereau și la persoanele cu dizabilități, de aceea o considerăm puțin relevantă pentru tematica abordată.

În această privință, considerăm prevederile CEDO o reușită, deoarece acestea garantează egalitatea în raport cu o listă întreagă de drepturi recunoscute de acest instrument, iar Protocolul nr.12 extinde principiul egalității dincolo de limitele impuse de către CEDO la nivelul legislației statelor membre.

După cum am demonstrat în permanență pe parcursul acestei lucrări, persoanele cu dizabilități vor fi protejate prin prevederile CEDO doar în raport cu lista drepturilor indicate coroborate cu art.14 și, în genere, prevederile acestui instrument sunt foarte extensive cuprinzând orice situație care derivă din raporturile de muncă (încadrare în câmpul muncii, condiții de muncă, concediere, remunerare, formare profesională) [27, 28, 29].

Cu toate că dreptul la muncă nu este expres reglementat prin prevederile Convenției, Curtea cu succes a compensat acest neajuns încadrând ca regulă acest drept la prevederile art.8, care se referă la viața privată și a familiei [30].

Dreptul la protecție socială, asistență socială. Acest drept nu este destul de bine definit la nivelul UE. Astfel Directiva 2006/54/CE [31] definește asistența socială ca *planuri de protecție împotriva îmbolnăvirilor; șomaj, dizabilitate, boli profesionale etc., care se aplică fără discriminare pe criteriu de sex.*

În ce privește protecția socială, situația este și mai ambiguă în condițiile în care aceasta nu a primit consacrare în reglementările directivei, la fel nu sunt clare momentele privind acordarea de asistență medicală persoanelor cu dizabilități. Acest aspect de asemenea nu a fost reglementat în cadrul directivei. La fel este și în cazul CEDO care nu prevede acest drept, dar analizând practica pe acest domeniu [32, 33], putem concluziona că aceste chestiuni cad sub incidența art. 8 al CEDO sau a prevederilor art.1 din Protocolul 1.

Educație. Asigurarea egalității persoanelor cu dizabilități în domeniul educației la nivelul UE nu a primit consacrare separată, de aceea o considerăm că se suprapune cu cel de formare profesională. În mod contrar, acest drept a primit consacrare în art.2 al Protocolului 1 CEDO care stabilește că „nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filozofice”[36].

Prin urmare, în cazurile de discriminare a persoanelor cu dizabilități privind accesul la educație, acestea se pot prevala în recursul formulat pe aceste prevederi coroborat la prevederile art.14 [34].

Accesul la bunuri și servicii. Este de menționat că directivele UE nu conțin prevederi cu privire la accesul la servicii și la bunuri a persoanelor cu dizabilități, unele consacrări le găsim în prevederile art.57 al Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene [8], care indică că sunt considerate servicii *prestațiile furnizate în mod obișnuit în schimbul unei remunerații, în măsura în care nu sunt reglementate de dispozițiile privind libera circulație a mărfurilor, a capitalurilor și a persoanelor. Serviciile cuprind în special: (a) activități cu caracter industrial; (b) activități cu caracter comercial; (c) activități artisanale; (d) activitățile prestate în cadrul profesiunilor liberale. Fără a aduce atingere dispozițiilor capitolului privind dreptul de stabilire, prestatorul poate, în vederea executării prestației, să își desfășoare temporar activitatea în statul membru în care prestează serviciul, în aceleași condiții care sunt impuse de acest stat propriilor resortisanți.*

Considerăm că această reglementare acoperă toată gama de servicii – atât cele ce emană de la autoritățile statale, cât dar și cele prestate de particulari. Astfel refuzul unui antreprenor de a presta servii de transport unei persoane cu dizabilități locomotorii se încadrează la această prevedere, care considerăm noi că se referă și la accesul la bunurile publice. Pe când CEDO tratează dreptul privind accesul la bunuri și la servicii în mare parte prin prisma prevederilor art. 8 [35].

Accesul la justiție. Este unul dintre drepturile fundamentale promovate și garantat persoanelor cu dizabilități la acest nivel. Directiva 2000/78/CE garantează acest drept pentru persoanele cu dizabilități, stabilind că *statele membre întreprind măsuri eficiente pentru a garanta oricărei persoane discriminate într-un drept al său accesul în fața unei instanțe judecătorești sau altei instanțe competente pentru a fi restabilit în drepturi* [26].

Și CEDO consacră o prevedere separată acestui drept prin art. 6 care stabilește că *Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa* [36].

Astfel Curtea în cazul *Mocie v. Franța* [37], recla-

mantul s-a adresat cu privire la încălcarea art.6 CEDO pe motiv că instanțele naționale au examinat mai mult de 15 ani necesitatea acordării pensiei de invaliditate majorate ca urmare a invalidității survenite în timpul serviciului militar. La momentul examinării de către CEDO a cererii respective, nu exista încă o hotărâre definitivă la nivel național. Curtea a constatat o încălcare a art. 6 §1 (dreptul la un proces echitabil), subliniind importanța pensiei de dizabilitate în economia reclamantului care de fapt și constituia cea mai importantă sursă de existență pentru acesta care însă a fost afectată de termenul îndelungat al procesului în fața instanțelor naționale.

CEDO oferă un sistem mult mai complex de protecție a drepturilor persoanelor cu dizabilități care-l depășește pe cel oferit de UE, oferind protecție în așa domenii ca viața privată, familie, căsătorie, adopții, situații care cad, după cum am demonstrat, sub incidența prevederilor art. 8, care are competențe extrem de vaste.

Dreptul la viață. Poate cel mai important drept primește consacrare directă în CEDO, iar Curtea oferă un sistem de protecție extrem de vast. Astfel în cauza *Jasinskis v. Letonia* [38], reclamanta a denunțat acțiunile organelor de drept care au admis moartea feciorului său care era o persoană cu dizabilități senzoriale (surdo-mut) și care a căzut de pe scară și chiar dacă prezenta grave leziuni în regiunea capului a fost reținut de poliție pe motiv că ar fi în stare de ebrietate și a fost plasat într-o celulă din cadrul secției de poliție pentru 14 ore, fără a-i fi acordată asistență medicală. Iar ca urmare a neacordării asistenței medicale feciorul său a decedat. Reclamanta de asemenea s-a plâns de ancheta inefficientă a morții feciorului său.

CEDO a constatat o încălcare a art.2 (dreptul la viață) al Convenției Europene a drepturilor omului. Ea a amintit că art. 2 din Convenție impune statelor contractante nu numai să se abțină de la omorul „intenționat”, dar, de asemenea, să ia măsurile necesare pentru protecția vieții persoanelor aflate sub jurisdicția lor. În ce privește dizabilitatea decedatului constituie motiv de revizuire a condițiilor de detenție pentru ca acestea să corespundă necesităților unei astfel de persoane. Totodată, colaboratorii de poliție nu au întreprins măsuri eficiente de a stabili condițiile cu privire la starea de sănătate în care se afla reclamantul și nu i-au oferit nici o posibilitate acestuia de a comunica despre starea sa de sănătate.

Interzicerea tratamentelor inumane și degradante. Practica CEDO este la fel de bogată și cu privire la acest aspect, relevant fiind cazul *Price v. Regatul Unit* [39], sau *Vincent v. Franța* [40] în care reclamantul, o persoană cu dizabilități locomotorii, a fost condamnată la zece ani de detenție privativă de libertate. Reclamantul s-a plâns de condițiile de detenție și de faptul că nu poate folosi un scaun rulant pentru deplasare, inclusiv pentru a părăsi celula.

Curtea a apreciat acest fapt ca o încălcare a prevederilor art. 3 din CEDO, deoarece autoritățile nu au întreprins măsurile necesare adaptării condițiilor de detenție necesităților acestei persoane.

Dreptul la libertate și la siguranță. Exemplifica-

tiv în această privință este cazul H.L. v. Regatul Unit [41], solicitantul, o persoană bolnavă de autism care are probleme de comunicare și de înțelegere, a fost internată într-un centru de zi până la 1997, când s-a automutilat, motiv pentru care a fost transferat într-o unitate medicală de tratare a tulburărilor de comportament. Reclamantul a susținut că internarea în această unitate medicală a fost ilegală.

CEDO a stabilit că lucrătorii medicali din unitatea respectivă și-au asumat ilegal controlul libertății acestei persoane supunând-o investigațiilor și tratamentului prin care s-au încălcat prevederile art. 5 CEDO.

Dreptul la respectarea vieții private și a familiei. Art. 8 din CEDO [36], stabilește că „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale”. Acest drept, din punct de vedere structural, include: respectarea vieții private și a celei de familie; a domiciliului și a corespondenței. Considerăm că toate aceste componente se includ în viața privată și nu era necesară o diferențiere tripartită.

Oricum CEDO permite ca excepție lezarea acestor drepturi doar în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora. Astfel și persoanele cu dizabilități în condiții de egalitate cu celelalte persoane se pot prevala de prevederile acestor norme.

În cauza Ivinović v. Croatia [42], reclamantul persoană cu dizabilități care suferea de paralizie cerebrală și se mișca cu ajutorul unui scaun cu roțile. La inițiativa centrului de asistență socială, în care era plasat, a fost limitat în capacitatea juridică contrar voinței acestuia.

Curtea a constatat o încălcare a art.8 CEDO, considerând că procedura din fața instanțelor naționale de limitare în capacitate juridică a reclamantului nu au respectat garanțiile prevăzute de alin.(2) art. 8 CEDO.

Dreptul la proprietate. Acest drept este garantat și pentru persoanele cu dizabilități prin prevederile art.1 al Protocolului 1 al CEDO [36].

În cauza Draon v. Franța și Morice v. Franța [43], reclamantii părinți ai unor copii cu dizabilități congenitale severe, care, din cauza unei erori medicale, nu au fost detectate la examinarea prenatală au intentat procedura în privința instituției medicale, iar în momentul în care recursul lor se afla spre examinare legea veche a fost abrogată fiind instituită o lege nouă conform căreia reclamanților le-a fost compensat doar prejudiciul moral, nu și cel material suferit.

CEDO a constatat o încălcare a art. 1 (protecția proprietății) Protocolul 1 al CEDO la convenție, pe motiv că noua lege a abolit pur și simplu, retroactiv, unul dintre principalele tipuri de compensare care implică sume foarte mari de bani.

În concluzie, este de menționat că CEDO oferă un nivel foarte înalt de protecție a drepturilor și libertăților persoanelor cu dizabilități. Totodată, având în vedere că persoanele cu dizabilități în fapt reprezintă o

categorie vulnerabilă care deseori nu au acces la sistemele de informare și nu au pregătirea necesară pentru a-și proteja singure drepturile și obligațiile, considerăm oportun de a opera modificări la nivelul CEDO, pentru că din punct de vedere procedural orice persoană, organizație, să poată sesiza Curtea cu privire la cazurile de discriminare a persoanelor cu dizabilități pentru a angaja jurisdicția acesteia.

Deci este necesară o abatere de la regula generală, ceea ce ar reprezenta de fapt un sistem de protecție sporit acordat acestei categorii de persoane. Deoarece la nivel internațional a fost adoptată Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități care, după cum am demonstrat, reprezintă cel mai progresiv instrument în domeniu, considerăm oportun ca CEDO la examinarea cazurilor de discriminare a persoanelor cu dizabilități să țină cont de normele acestei Convenții.

Nivelul înalt de protecție oferit de instrumentele internaționale obligă și Republica Moldova să acționeze energic în acest domeniu de activitate pentru ridicarea standardelor de protecție a persoanelor cu dizabilități la nivelul celor internaționale.

Referințe:

1. Legea RM nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.185-199 din 18.07.2014.
2. Vătăman D. *Organizații europene și euroatlantice*. București: Lumina Lex, 2008, p.527.
3. Vătăman D. *Drept instituțional al Uniunii Europene (curs universitar)*. București: Universul juridic, 2011, p.297.
4. Vătăman D. *Istoria Uniunii Europene*. București: Pro Universitaria, 2011, p.182.
5. Moroianu Zlătescu I. *Drepturile omului – un sistem în evoluție*. București: I.R.D.O., 2008, p. 256.
6. Ceban C. *Dreptul organizațiilor internaționale*. Chișinău: Vizual desing, 2012, p. 346.
7. Gâlcea I. *Tratatul Uniunii Europene (comentarii și explicații)*. București: C.H. Beck, 2012, p. 549.
8. Versiune consolidată a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene. http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Tratat_functionare_UE_consolidat.pdf (vizitat 17.06.2015).
9. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene, Curtea Europeană a Drepturilor Omului – Consiliul Europei. *Manual de drept european privind nediscriminarea*. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2011, p. 162.
10. Ignățoiu-Sora E. *Egalitate și nondiscriminare în Jurisprudența Curții Europene de Justiție*. București: C.H. Beck, 2008, p.133.
11. Revenco B. ș.a. *Dreptul Uniunii Europene. Seria Ghiduri* (Cartea II). Chișinău: „Nova-Imprim” SRL, 2010, p. 390.
12. Programme d’action contre la discrimination (2001-2006). http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/antidiscrimination_relations_with_civil_society/133113_fr.htm (vizitat 18.06.2015).

13. Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 83/389 din 30.03.2010 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>. (vizitat 17.06.2015).
14. Vătăman D. *Organizații europene și euroatlantice*, p.678.
15. Charpetier J. *Institutions Internationales*. 12-e édition. Paris: Dalloz, 2008, p.125.
16. Pântea V. *Dreptul organizațiilor internaționale (curs universitar)*. Chișinău: USM, 2001, p. 95.
17. *Consiliul Europei. 800 milioane de europeni*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.116
18. Conseil de l'Europe. **Traités Européens**. Matières sociales (*Résumés des traités*). <http://www.vrijmetselarsgilde.eu/Maconnieke%20Encyclopedie/FMAP-1/RE-FORM/reform2/fsocial.htm> (vizitat 18.06.2015).
19. Centrul de Informare și Documentare al Consiliului Europei în Moldova. Recomandarea nr.R (92) 6 cu privire la o politică coerentă pentru persoanele handicapate. Chișinău: Tipografia Centrală, 2000, p. 56.
20. Convention européenne d'assistance sociale et médicale. <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/014.htm> (vizitat 18.06.2015).
21. Convention européenne de sécurité sociale. <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/078.htm> (vizitat 18.06.2015).
22. Code européen de sécurité sociale (1964). <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/048.htm> (vizitat 16.06.2015).
23. Code européen de sécurité sociale (révisé). <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/139.htm> (vizitat 18.06.2015).
24. Cartă socială europeană (revizuită). În: *Tratate internaționale*, 2006, vol. 38, p.175.
25. Legea Republicii Moldova nr.484 din 28.09.2001 pentru ratificarea parțială a Cartei sociale europene revizuite. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.130 din 26.10.2001.
26. COUNCIL DIRECTIVE 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/pravni_dokumenti/direktiva_enakost_zaposlovanje.pdf. (vizitat 30.05.2015).
27. European Court, Jennifer Meyers v Adjudication Officer, case C-116/94 of 13 July 1995. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61994CJ0116> (vizitat 20.06.2015).
28. European Court, Schnorbus/Land Hessen, case C-79/99 of 7 december 2000. <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30db7443f4d857dd4cf9a4938bc618deb9a.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxqTch90?text=&docid=101987&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7601> (vizitat 20.06.2015).
29. European Court, Arthur Burton v British Railways Board, case 19/81 of 16 february 1982. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:61981CJ0019> (vizitat 20.06.2015).
30. Cour européenne des droits de l'homme. Case of Sidabras and Džiautas v. Lithuania (Application no. 55480/00 and 59330/00), 27 July 2004. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61942#{"itemid":\["001-61942"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61942#{) (vizitat 20.06.2015).
31. Directive 2006/54/CE du Parlement Européen et du Conseil du 5 juillet 2006 relative à la mise en œuvre du principe de l'égalité des chances et de l'égalité de traitement entre hommes et femmes en matière d'emploi et de travail (refonte). [http://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:32006L0054\(20150716\)](http://www.eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:32006L0054(20150716)) (vizitat 20.06.2015).
32. European Court of Human Rights. Case of Andejeva v. Latvia (Application no. 55707/00) 18 february 2009. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91388#{"itemid":\["001-91388"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91388#{) (vizitat 20.06.2015).
33. European Court of Human Rights. Case of Gaygusuz v. Austria (Application no. 17371/90) 16 september 1996. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58060#{"itemid":\["001-58060"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58060#{) (vizitat 20.06.2015).
34. Cauza Orsus și alții c. Croației, dreptul la educație, nediscriminare (cererea nr. 15766/03) din 17.07.2008. <http://iusiuventutis.blogspot.com/2008/07/cauza-orsus-i-alii-croaiei-dreptul-la-23.html> (vizitat 21.06.2015).
35. Hotărâri CEDO. Moldovan și alții v. România. http://www.hotararicedo.ro/index.php/article_access/view_article/350 (vizitat 20.06.2015).
36. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 04 noiembrie 1950, în vigoare din 3 septembrie 1953 (ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.01.1997), în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. *Tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998)*. Volumul I. Chișinău. 1998, p.341-359.
37. Cour Européenne des Droits de l'Homme. Affaire Mocie c. France (Requêtes no 46096/99), arrêt Strasbourg 8 avril 2003. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65559#{"itemid":\["001-65559"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-65559#{) (vizitat 17.06.2015).
38. European Court of Human Rights. Case of Jasinskis v. Latvia (Application no. 45744/08), judgement Strasbourg 21 december 2010. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102393#{"itemid":\["001-102393"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102393#{) (vizitat 21.06.2015).
39. Case of Price v. The United Kingdom. Application no. 33394/96. Jugement Strasbourg 10 July 2001 [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59565#{"itemid":\["001-59565"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59565#{) (vizitat 30.05.2015).
40. Cour Européenne des Droits de l'Homme. Affaire Vincent c. France (Requêtes no 6253/03), arrêt Strasbourg 24 octobre 2006. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-77641#{"itemid":\["001-77641"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-77641#{) (vizitat 21.06.2015).
41. Cour Européenne des Droits de l'Homme. Affaire H.L. c. ROYAUME-UNI (Requêtes no 45508/99), arrêt Strasbourg 05 octobre 2004. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-66759#{"itemid":\["001-66759"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-66759#{) (vizitat 21.06.2015).
42. European Court of Human Rights. Case of Ivinović c. Croatie (Application no. 13006/13), judgement Strasbourg 18 September 2014. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146393#{"itemid":\["001-146393"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146393#{). (vizitat 19.06.2015).
43. European Court of Human Rights. Case of Draon v. France and Maurice v. France (application no. 1513/03 and no. 11810/03), judgement Strasbourg 06.10.2005. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1473098-1539952#{"itemid":\["003-1473098-1539952"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1473098-1539952#{) (vizitat 23.06.2015).